

PLURALEKO ERGATIBO-ADIERAZLEARI BURUZ

Bergara, 1978 - IX - 7

Rotaetxe, Karmele

O. Arantzazuko Biltzarretan, ergatibo plurala *-ek* desinentziaz egitea gomendatu zen, oposizio-sistema hau onartuz:

A

	ABSOLUTOA	ERGATIBOA
Sing.	- a (gizona etorri da)	-ak (gizonak ekarri du)
Plur.	-ak (gizonak etorri dira)	-ek (gizonek ekarri dute)

Harrez, gero, delako sistema —normarena izanik— beste hau.

B

	ABSOLUTOA	ERGATIBOA
Sing.	- a (gizona etorri da)	-ak (gizonak ekarri du)
Plur.	-àk (gizonak etorri dira)	-àk (gizonek ekarri dute)

—ahozko errejistroan askoz ere zabalduagoa dena— gainditzen ari da, idatzitako erabilkeran. Ta joera hau ez da harritzekoa, 1968.eko batasuna euskara idatziari buruz zela kontutan harturik.

Hamar urte hauetan, baina, idatziari dagokion norma hori edozein errojistrotan zabaltzen ari da: zein idazteko, zein hitz-egiteko, irakaskintzan ematen baitugu. Ta euskara batuak hartu duen (nahi ta nahiez hartu behar zuen) funtzio bikoitz honi ez dagokio ondo, nere ustez, aipatutako aukera. Hori dela ta, batasunaren gora-beherak berrikustean, kontutan eduki behar da euskara batua ez dela, soilik, idatziaren norma, baizik eta, irakaskintzaren norma izanez, euskaldun berriak ikasiko duten kodigorik bakarra. Horregatik nire kezka: euskaldungirorik faltaz, euskara ikasteko ahaleginak egin ditugunok (edota egiten ditugunok) euskaldunekin harremanetan sartzea —euskararen bidez, noski— beharrezkoa dela ongi dakigu. Horretarako, zalantzarik gabe, ikasten

diren formak ezin dute ahozkoetatik gehiegi hurrundu. Bestela, ze motibazio geratuko litzaieke ikasten ari direnei?

Izan zen aukeraren aurka, zaindu behar den motibazio honen gain, beste zerbait dago. Euskara batuaren bitartez lortu behar dugun ahozko komunikabidea —inoiz lortzen badugu— euskaldunen arteko lokarri bat behar dugu ta ez, mila bider ez, euskaldun berien arteko, hutsik. Zeren, ikasten ari den bati berdin zaio, ikaskintzako mementoan behintzat, "gizonak ekarri dute" ala "Gizonek ekarri dute", baina -ta puntu hontaz Alfabetatzeko kanpaina daramaten arduradunèi galdera bat egin nahi diet—, zer gertatzen da euskaldunen artean? "Gizonak ekarri dute" esateko ohitura dutenak, ze neurritz onartzen dute "gizonek ekarri dute" esateko eramatzen ditun aldaketa? Beste eraz adierazteko, noiz arte aldatuko dituzte eurèn konpetentziako erregelak? Zeren, -*ek/àk* arteko aukeraketa alfabetatua ez-izateak ala izateak ez du zerikusirik. Horregaitik ere, Arantzazuko plandeamendua gogoratu nahi dut.

1. Aukera horren alde, hauèk izan ziren arrazoiak: "Egia da, gipuzkoarrok eta beste askok, aktibo plurala "mendiak, gizon-ak" esaten duguna, -*ak* hori atona eginez. Baiñan, pasibo plurala eta aktibo singularra ere "gizon-*ak* joan dira, gizon-*ak* egin du" esaten dugun ezkerro, hoiekin ez nahasteko, hobe deritzagu aktibo plurala "gizon-*ek*" ematea" (1).

Erabiltzen den terminolojiaren arazoan ez naiz sakonki sartuko: bistan dago, baina, gure hizkuntzak ez duela "pasi-borik" ez eta -zita honetako oposizio baliogaz— "aktiborik", ta zuzenago izango litzateke, nire ustez, lehenari "absoluto edo asoluto" deitzea ta bigarrenari "ergatibo" (2). Salvador GARMENDIaren zitatik asmo bi nabarerazi nahi nituzke:

- a) "gipuzkoarrok eta beste askok"
- b) "hoiekin ez nahasteko, hobe deritzagu"

S. GARMENDIAK "Gipuzkoarrok eta beste askok" esaten duenenan sartaldeko euskalki (ta hizketa) guztiak ulertu egin behar da. Hain zuzen, hemengo mintzaira guztietan, absoluto ta ergatiboen arteko oposizioak B) izendatu dudana

(1) S. GARMENDIA "Deklinazio", in *EUSKERA XIII*, 1968, 153 orr.

(2) Ikus Karmele ROTAETXE — *Estudio estructural del euskara de Ondarroa*, Cap. 3.04 ta 6.03, bereiziki — L. Sugaza, Durango, 1978.

sisteman sartzen dira. Sortaldekoak, berriz, A) sistemari jarraitzen diote, ergatibo plurala *-ek* eginaz (3). Esan gabe doa, A) sistemaren formak B)koak baino askoz ere zabaldua-goak direla Euskal-Herri osoan, hizlarien zenbakia kontutan harturik. Hori dela ta, Azpimarratu dudan bigarren asmoa justifikazio bat da, hain zuzen: "hoiekin ez nahasteko, hobe..." Hemen ere, terminolojiari buru zeozer esan behar da: "hobe" hitz hori ez da linguistikazko estudio baten kabitzen, baliozko juizio bat adierazten baitu. Ezin pentsau daiteke, gainera, sortaldeko hizlariak sartaldekoak baino "hobe" komunikatzen direnik, ala bai?

2. "Ez nahasteko" aipamen hori sinkretismo-egokera bati dagokio, duda gabe. Sartaldeko euskalkietan sinkretismo hori pluralezko formetan agertzen da; ez hain zuzen, ergatibo singular formarekin: honetan ez dago atoniarik eta, azentuaren bitartez edo *-nire* hipotesian— azentuaren oihartzun baten bitartez, /gizonak egin du (dau)/ eta/gizonak etorri dira edo gizonak egin dute/ bereizten dira. Jakina denez, sortaldeko euskalkiak (Zuberokoa aparte urtziko dut) ez dute singular/plural oposizioa adierazten duen azenturik. Hortaz ahozko hizkuntzari (hau da, benetako hizkuntzari) begiratzen badiogu, A)eta B) sistema bietako forma batzuk sinkretismoan daude. Ta sinkretismo gabeturik sistema bat lortzeko, Jacobsenek esaten duenez, sortalde ta sartaldeko euskalkien arteko konbinaketa bat eduki beha genuke (4). Hain zuzen (eta oraingo euskara batuan) A sistemako esaldi bat:

/gizonak lagunak ekarri ditu/, esaldi anbikua da ta
 B) sisteman kodifikaturik,
 /gizonak lagunak ekarri ditu/, ala
 /lagunak gizonak ekarri ditu,
 izan daiteke.
 Bestalde,
 D) sistemako

(3) Ikus W. H. JACOBSEN, Jr. "Nominative-Ergative Syncretism", in *Anuario del Seminario de Filología Vasco Julio de Urquijo*, VI, 1972, 67-109 orr., ta J. HEATH - "Genitivization in complement clauses", d^o 46-66 orr., 57-58 orr. bereiziki.

(4) W. H. JACOBSEN, Jr. "We thus do not find a system wherein all four forms are differente. One could easily imagine this occurring, if there would be a dialect which combined (neuk aspimarratua) the Eastern type distinctive ergative plural vocalism with the Western type accentual..." (op. cit. 96 orr.).

/gizonàk lagunàk ekarri dituzte/ esaldia ambikua ere bada ta

A sistemaren kodifikaturik, izango litzateke

/gizonek lagunak ekarri dituzte/, ala

/gizonak lagunak ekarri dituzte/.

Egia esan, sinkretismorik gabe ez dago giza-hizkuntzarik eta beste bide askoren bitartez (kontestua, aditzaren forma, ordena, tab..) mezua uler daiteke ta hizlariàk elkar-ulertzen dira. Batez ere, onartu beharrean gaude, Arantzazuko biltzarrak izan baino lehen, sartaldeko euskaldunàk seguro aski elkar-ulertzen zirela (gure artean, inoiz ulertzen bagara elkarrekin).

Baten batek pentsatuko du, behar bada, *B*) sistemaren oposizioàk joskeraren funtzio garrantzitsu bat (sujetoa) hobeto zaintzen dutela. Baina, sujetoaren bereizitasunak (proprietateak) zeintzuk diren hizlari guztiàk badakigu (5), eta, zenbait bidez, sujetoa adierazten dugu gure diskurtsoan (nire ikerlanean, bi deskodikikazio zituzten esaldietan sujetoa oje-toa baino lehenago agertzen zen). Horregaitik, ez dirudi *-ek* atzizkidun forma beharrezkoa denik. Horrez gainera, kontutan eduki behar da horrelako ergatibo plural formarekin galduko dugula, seguro aski, gaurko hizketetako azentuaren bereizitasuna. Gero ta gehiago, gure ikasleàk, euskaraz mintzatu ordez, bizi-gabeko hitzàk esango dituzte.

3) *B*) sistemaren alde, azkenengo arrazoi bat dakart, ondorio gisa. Soziolinguistikari dagokio, batez ere; hamar urte duela zera esan zen: egokiagoàk zirela, batasunerako, erdi-aldeko dialektuàk bazterretakoàk baino (hauèk marjinalak ziren eta). Hain zuzen, Bizkaian bizi eta irakasten ari garenontzat hor bertan entzuten diren formàk baztertu beharra gogorra izan ta izaten zaigu; askok, baina, Bizkaiko aditza "marjinala" zela onarturik, erabagiak ere onartu egin ditugu. Orain, eta, mutatis mutandis, *-ek* ergatiboaren forma hori ez ote da "marjinala", *-àk* formarekin paretan jarrita? Pundu honetan, gutxienez, gure ikasleàk eta Bizkaiko euskaldunàk ados egongo litzateke... nahiz eta, zorigaitzez, Axularrekin ados ez egon...

(5) K. ROTAETXE — op. cit. 6.03 — Apéndice.